

KAVRAMSAL İLLÜSTRASYONDA İKONOĞRAFİK ÖNCÜ AÇILIMLAR

ICONOGRAPHICAL PIONEERING INITIATIVES IN CONCEPTUAL ILLUSTRATION

Tarık Yazar*, Aslı İnanlı**

Öz

Fikirlerin ve teorilerin tasvirleri olan ve resimlendirme olarak nitelendirilen illüstrasyon, bir çeşit kavramlarla konuşma sanatıdır. İllüstrasyonun kendi içerisinde barındırdığı temasal olgular, kavramsal altyapısı ve derinlikli düşünce merkezi, kavramsal temelli bir disiplin olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu noktada kavramsal illüstrasyon, metaforik uygulamalar veya alegoriler sanatı olarak tasarım evreninde yansı bulmaktadır. Sanat ve tasarım yapıtlarında betimlenen olay, kişi, düzen ve kalıpları inceleyen bir disiplin olarak ikonografi ise; eserleri morfolojik bir yaklaşımla analiz etmektedir. Araştırmanın temel amacı; kavramsal illüstrasyonun doğasını ve temel dinamiğini belirleyen olguları ikonografik ekseninde değerlendirerek buna ilişkin açılımları yeni bir bağlam ile ortaya çıkarmaktır. Araştırmada betimsel analiz yöntemlerinden literatür taraması ve nitel araştırmalardan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, kavramsal illüstrasyonlarda ikonografik anlamsal derinlik olduğunu ve kullanılan ikonografik öğelerin, doğal, uzlaşımsal ve içeriksel anlam boyutuyla analiz edildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İllüstrasyon, Kavramsal illüstrasyon, İkonografi, İkonoloji, Sembolizm.

Abstract

Illustration, which is characterized as visual depictions of ideas and theories, is a kind of art of speaking with concepts. The thematic phenomena, conceptual infrastructure and in-depth thinking center that illustration contains within itself reveals the fact that it is a conceptually based discipline. At this point, conceptual illustration is reflected in the design universe as the art of metaphorical applications or allegories. Iconography as a discipline that examines the events, people, order and patterns depicted in art and design works; analyzes the works with a morphological approach. The main purpose of the research is to evaluate the phenomena that determine the nature and basic dynamics of conceptual illustration on the iconographic axis and to reveal the related expansions with a new context. Literature review method, one of the descriptive analysis methods, and document analysis method, one of the qualitative research methods, were used in the research. The findings show that there is iconographic semantic depth in conceptual illustrations and that the iconographic elements used are analyzed in terms of natural, consensual and contextual meaning.

Keywords: Illustration, Conceptual illustration, Iconography, Iconology, Symbolism.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 19.04.2024 - Kabul tarihi: 27.05.2024

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü, tarikyazar08@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8966-3702>, Samsun, TÜRKİYE.

** Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü asliinanli7@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3205-6901>, Kütahya, TÜRKİYE.

1. Giriş

Grafik tasarım disiplininde illüstrasyon önemli bir yere sahiptir. Sosyal yaşamımızın her anında var olan bir kavram olarak illüstrasyon, gerek günlük rutinlerimizde karşılaştığımız görsellerde, gerekse bir disiplin olarak hayatımızda yer alan imajlarda yer almaktadır. Grafik iletişimin pek çok alanında kullanılabilen illüstrasyon, günümüzde görsel ve kavramsal iletişimi sağlayan evrensel bir dil alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Bazen bir olgu, durum ya da metni açıklığa kavuşturmak için yapılan resimlemeler olarak ifade edilirken, bazen de bir fikrin ya da mesajın ifade edilmesi, görselleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Dağ, 2015). İllüstrasyon evrensel bir dil ve başlıca bir disiplin olarak; bazılarına göre görsel iletişim biçimi, problem çözme yeteneği veya sosyopolitik nükteli yorum olarak ifade edilebilmektedir (Wigan, 2006:14). Tasarımcılar illüstrasyonu çoğunlukla imaj kompozisi, kavramsal bir dil, belirli bir uzmanlık alanı veya grafik tasarımın başlıca ifade dili olarak tanımlayabilirler. Nitekim, illüstrasyonun temel amacı, fikirlerin ve mesajların, hedef kitleye doğru bir şekilde aktarılmasına ilişkin çeşitli imajlar ile belirli bir kavram temelinde evrensel olarak çağdaş dil bütünlüğü olarak sunulmasıdır.

Tarih boyunca yazının keşfine kadar, belirli ses ve kavramlara karşılık gelen bir imgeler dizini ile insanlar bilgi aktarımı ve paylaşımını sürdürmüşlerdir. Yazının ilk örneklerinden itibaren süregelen harf biçimleri, ikonlar, görsel simgeler, şifreler, çeşitli mitlerin ya da ikonaklastların hikayelerini betimleyerek görselleştirmek üzere ikonolojik olarak resimlenmiştir (Gedik, 2017). Bu açıdan tasarım tarihinde illüstrasyonun resimleme ile iç içe bulunduğu dönemler mevcuttur. İllüstrasyonu resim sanatından ayıran en belirgin niteliği, bir mesaj iletme ve kavram barındırma esasına dayanmasıdır. İllüstrasyon grafik tasarımın içerisinde yer alan bir disiplin olarak görülse de esasında geniş çok branşlı bir yapıya sahiptir. İllüstrasyon, sanatsal yönüne ilaveten, iletişim ile bir düşüncenin belirli tasarımsal ilkeler doğrultusunda görselleştirilmesi ile ilişkili olduğundan dolayı grafik tasarım alanına daha yakın bir karakter özelliği taşımaktadır. Buna karşın, yoğun görsel bir evren içerisinde bulunduğumuz çağda, farklı alanlar içerisinde geçişlerin artması ve disiplinler yaklaşımların bütünleşmiş olması; illüstrasyon adına keskin ayrımların ortadan kalktığına işaret etmektedir (Male, 2007). Günümüz dijital teknolojilerinin hızlı evrimi, illüstrasyonun bir disiplin olarak gerek ifade biçimlerini gerekse görsel imge alanlarını değiştirmiş

ve çeşitlendirmiştir. Dolayısıyla başlıca bir problem çözme ve kavramsal iletişimin temel aracı olan illüstrasyon, günümüz tasarım evreninde disiplinlerarası bir karakter olarak yansı bulmaktadır.

İllüstrasyonun kavramsal düşünce içeriği temasal olarak ikonografi ile ilişkili bir örüntüdedir. İkonografi, sanat tarihinin, sanat yapıtlarının biçimlerinin karşıtı olarak, konuları ve anlamlarıyla ilgilenen disiplin olarak değerlendirilmektedir. Öncelikle, bir tarafta biçim, diğer tarafta konu ya da anlam arasındaki ayırımı tanımlamasından söz edilebilir. Panofsky, ikonografi'yi sanat yapıtlarında betimlenen olay, kişi, düzen ve kalıpları inceleyen bilimsel bir disiplin olarak tanımlamaktadır (1995:23). Ponofsky bu yönüyle ikonografiyi yöntemleştirilmiş ve temellerini atmıştır (Tükel, Yüzgüller Arsal, 2014:13). İllüstrasyonun kavramsal düşünce teması ile değerlendirilmesi, ikonografik ekseninde ele alınarak derin kavramsal fikir temeliyle açıklanması bu araştırmanın temel dinamiğini oluşturmaktadır.

2. İllüstrasyon ve İkonografi

İllüstrasyon ve ikonografi, görsel iletişimde kullanılan iki önemli kavramdır. İkisi de görsel sanatların bir parçası olup, iletişimde mesaj iletmek veya bir hikaye anlatmak için kullanılırlar. Ancak, aralarında bazı farklar vardır. İllüstrasyon, genellikle bir metni veya bir hikayeyi görsel olarak desteklemek veya açıklamak amacıyla yapılan çizim veya resimlerdir. İkonografi ise semboller, simgeler ve resimler aracılığıyla bir konuyu temsil etmek veya anlatmak için kullanılan bir sanat dalıdır. İllüstrasyonlar genellikle daha geniş bir kapsamda kullanılabilirken, ikonografi belirli sembollerin veya figürlerin belirli bir anlamı temsil etmesiyle daha sınırlıdır.

Resimlendirme olarak tanımlanan illüstrasyon; sözel unsurları görsel bir dille anlatan, betimleyen, yorumlayan ve bir kavramı görselleştirmek için yapılan resimlerin tümüdür. İllüstrasyonun aydınlatmak, ortaya koymak, betimlemek, tanımlamak ve açıklamak kavramlarıyla ilgisini kurmak mümkündür (Kınık, Topaklı, 2012:72). İllüstrasyon görsel iletişimin en dolaysız biçimidir çünkü, onlarca kelime ile anlatılabilecek olanı tek başına ifade edebilme gücüne sahiptir (Atamaz, 2023:210). İllüstrasyon sözcüğünün orijini Latince'dir. Dilimize Fransızca illustration sözcüğünün telaffuzuyla yerleşmiştir ve anlamı anlaşılır yapmak için kullanılmaktadır (Coşkun, 2014:4). İllüstrasyon'a anlam olarak baktığımızda, tarih boyunca çeşitli şekillerde kullanıldığı,

birçok anlama sahip olduğu bilinmektedir. Sosyal yaşantının hemen hemen her anında var alan, görsel ve kavramsal iletişimi sağlayan evrensel bir dil alanı olarak illüstrasyon, bir konuyu anlatan, açıklayan, illumine eden ve aydınlatan resimlere verilen genel bir isim olarak değerlendirilmektedir. Yazılı bir metni görsel unsurlarla temsil eden edebi ya da ticari bir eser olarak ta nitelendirilebilir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bu sözcüğe yer verilmemişse de özellikle akademik ve basın yayın çevresinde bir adlandırma olarak kullanılmaktadır. İllüstrasyonun işlevi sayesinde gerçekte karşılaşılmaması mümkün olmayan hayal ürünü olay ve durumların görselleştirilmesi yapılabilir. Grafik tasarımın içerisinde yer alan bir disiplin olarak illüstrasyon, geniş ve çok branşlı bir yapıya sahiptir. İllüstrasyonlar; reklam illüstrasyonları, yayın illüstrasyonları, bilimsel illüstrasyonlar, teknik illüstrasyonlar (Keş, 2001) ve özgün illüstrasyonlar şeklinde incelenebilmektedir.

İkonografi kavramı Grekçe iki sözcüğün birleşiminden oluşmaktadır. Bunlar; Eikon (imge) ve Graphia (yazım) kelimeleridir. Dolayısıyla "imge yazma" ya da "imge oluşturma" anlamlarına gelmektedir (Coşkun,2015:8). Yukarıda da belirtildiği gibi, Panofsky ikonografiyi sanat yapıtlarında betimlenen olay, kişi, düzen ve kalıpları inceleyen bilimsel bir disiplin olarak tanımlamaktadır (1995:23). Panofsky'ye göre ikonografi; "Grafik (graphy) son eki, Yunanca "yazmak" anlamına gelen graphein fiilinden türemiştir ve salt betimsel hatta çoğu kez istatistiksel bir yöntemi anlatmaktadır. Bu yönüyle ikonografi, tıpkı etnografinin insan ırklarının tanımlanması ve sınıflandırılması gibi, imgelerin tanımlanması ve sınıflandırılması olarak ifade edilebilir (Panofsky, 1995:32).

İkonografi, görsel sanatların ve diğer kültürel ifadelerin sembollerini, motiflerini ve temalarını inceleyen ve yorumlayan bir disiplin olarak değerlendirilebilir. Genellikle sanat tarihinde ve antropolojide kullanılır. Resimler, heykeller, mozaikler, mimari öğeler, el yazmaları ve diğer görsel sanat eserlerinde bulunan sembollerin ve temaların kökenleri, anlamları, tarihleri ve etkileşimleri araştırılır. Yapılacak araştırmada, sanat yapıtının "ruhunun" da ele alınması gereklidir. Buradan yola çıkarak Panofsky, sanat yapıtını, biçim, konu ve içerik açısından ele alan ve günümüz sanat tarihi yönteminin de temelini oluşturan üç inceleme düzeyi tasarlamış ve önermiştir. Bunlar; "ön-ikonografik tanımlama", "ikonografik çözümleme" ve "ikonolojik yorum"dur (Coşkun,2015:10). Ön ikonografik incelemede nesnelere yalın olarak tanımlanırken,

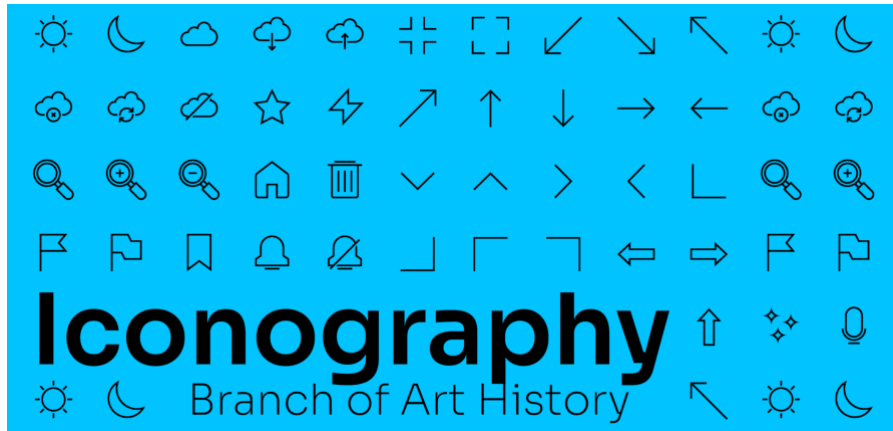
ikonografik çözümlemede, sanat yapıtında betimlenmiş olan biçimlerle, tema ve kavramlar arasında bir bağ kurulması, imgelerin çözümlenerek, öykü ve alegorilerin saptanması amaçlanmaktadır. Son olarak ikonografik yorum aşamasında sanat yapıtının içeriği ortaya konulur ve değerlendirilir.

İkonografi, belirli sembollerin veya imgelerin kullanımını geniş çaplı olarak inceler ve bu sembollerin tarihsel, kültürel ve sanatsal anlamlarını araştırır. İkonografi genellikle belirli bir döneme, kültüre veya inanç sistemine ait sembollerin analizini içerir. Örneğin, Hristiyan ikonografisi, Hristiyan inancıyla ilişkilendirilen sembollerin ve figürlerin incelenmesini içerir. İkonografi kavramı ile birlikte ikonoloji ifadesi de kullanılmaktadır. İkonografi, görsel sanat eserlerinde görülen imgelerin tanımlanmasına ve saptanmasına odaklanırken, ikonoloji genellikle daha geniş bir perspektife sahiptir ve bu sembollerin nasıl bir anlam taşıdığına odaklanmaktadır.

3. Kavramsal İllüstrasyonda İkonografi

Kavramlarla düşünmede, görünen her şey, görünmeyenlere karşın sahip olduğu veya olmadığı niteliklerine göre kavramsal ileti sağlar (Uçar, 2019:32). Algının içsel karşılığı salt dışsal imgeye uygulanamayabilir. Özellikle kavram temelli düşünce sisteminde kavramlar ve nesnelere doğrudan görsel algılama sırasında görünür olabilirler. Bu korelasyonda düşünme ve algılama imgesel düzeyde gerçekleşiyorsa, zihin çoğu kez kavramsal düzeyde soyutlama gerçekleştirdiği için imgelerin kavramsal temelli somutlaştırılması gereklilik arz etmektedir. Bir kavram ne denli tikelse, kavramın özellikleri resmedilirken izleyicinin dikkatini çekmek için bir o kadar imgesel detay içermelidir. Kavramların göndergeleriyle arasındaki ilgiyi anlamlandırmak ve illüstre etmek için, kavramsal düşüncenin ve ikonografi biliminin doğru anlaşılması gerekmektedir. Bu açıdan ele alındığında ikonografi, illüstrasyonların alt metninde yer edinen kavramların açıklanabilmesi ve algılanabilmesi açısından mimetik betimlemesinin doğru yapılması gereken bir bilimdir (Arnheim, 2018:137). İkonografi, etimolojik olarak Yunanca “ikon” ve “grafik” kelimelerinden gelmekle birlikte imgelerin sosyokültürel ekseninde kompozite edilmiş olan detaylar ve ikonlar aracılığıyla hikaye örüntüsünün çözümlendiği bir bilim alanıdır. Diğer bir anlamda, ikonların grafiği olarak da açıklanabilmektedir.

İkonografi, çeşitli sembollerle oluşturulmakla birlikte, bunların içerdiği anlamların çözümlenmesi ve tanımlanmasıyla birlikte, bir görselin tarihsel ve kültürel bağlamını da inceleyerek kavramsal düşünce temelini anlamlandırmada kullanılan bir yöntemdir. İkonografi, ikonların anlamlandırılması, çözümlenmesi ve morfolojik olarak analiz edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Kum, 2022:1). Tasarım tarihinde insanın kendini ifade etme ve resimlemelerini anlaşılır hale getirerek iletişim kurma çabasında, ikonografi temel bir nitelik olarak varlığını sürdürmektedir. Buna ilaveten, başlıca bir alan olarak, gerek kültürel gerekse sosyal ve kavramsal olarak temsil niteliği taşıyan ikonik öğelerle oluşturulmuş ilgiler bir tür değer veya evrensel anlam taşıyan görüntüleri içermektedir. İkonografide belirli sembollerin veya figürlerin belli bir anlamı temsil ettiği bir dil kullanır. Örneğin, dinî ikonografi, belirli dinî figürlerin sembolik olarak temsil edilmesiyle ilgilidir. İkonografi her yerde görülebilmektedir. Her gün etrafımızda simgeler görmekteyiz. Ancak, bu simgeleri pek fark etmeyiz veya üzerinde çok düşünmeyiz. Bunun nedeni, günlük hayattaki görevlerimize gerçekten yardımcı olan simgelerle çevrelenmiş bir dünyada yaşıyor olmamızdır. İçme suyu tabelası, tuvalet ikonu, yemek ve daha birçok ikon her gün karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 1. İkon örnekleri.

İkonografi genel olarak resim yazımı anlamına gelir. İkonlar aynı zamanda birer simge konumundadırlar (Görsel 1). Simge; bir nesneyi, belirli bir işlevi veya biçimin anlamını çağrıştıran bir işaret temsil eden resimsel bir temsil, grafiksel bir görüntüdür (Görsel 2). Zillioğlu (1993:108), simge'yi belli bir insan topluluğunun uzlaşarak kendisine belli bir anlam yüklediği somut nesne ya da işaret olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla simge, kavram olarak işaret ve sembollerle de

doğrudan ilişkilidir. Fromm (1997:31)'un ifadesine göre sembol; Başka bir şeyin yerinde duran, onun yerini alan, onu temsil eden şeydir. Bir başka adı simge'dir. Tarih boyunca insanoğlunun bildirişimi sağlamak için yaptığı yoğun çalışmalar, günümüzde semiyotik/göstergebilim adı verilen semboller, simgeler, ikonlar, işaretler ve resimsel simgeler sistemini konu alan bir bilim dalını doğurmuştur (Yazar, 2010:26). İmgenin çözümlenmesi noktasında ikonografi ile ilgili çalışmalar tarih boyunca devam etmiştir. Yaklaşık 300 yıl önce Alman Baron Gottfried Wilhelm Von Leibnitz, bir gün resimsel sembollerden oluşan ve çeviri yapılmadan tüm dillerde okunabilecek evrensel bir dil oluşmasını arzulamıştır (Uçar, 2004:74).

Görsel 2. Resimsel simge, ikon örnekleri.

İkonografinin genel anlamı itibarıyla imgelerin ve ikonların analiz edilmesi olarak tanımlanmasına karşın, Turani (1998:56); bu konuyu, “Efsanevi veya dini bir konuyla ilgili resimlerde kullanılan geleneksel biçim kalıplarının ve simgelerin tümü; bunları inceleyen ve teolojik literatürle ilişkilerini araştıran bilim” ifadesi ile dile getirerek imgelerin alanını sınırlandırmıştır (Dağlıoğlu, 2021). İkonografinin tasarım tarihine baktığımızda, görsel sanatlardaki en eski simgeler, dini veya efsanevi figürlerin ikonografik olarak temsil edildiği açıkça bilinmektedir. Böylece Rönesans sanatı ile seküler resim bağlamında çeşitli dönemsel resimler, portreler, mitolojik ve buna ilişkin manzaraları içeren kendi ikonografik anlayışlarını geliştirdikleri görülmektedir (Uraz, 1993). Bununla birlikte, ikonografi 18. yüzyılda alan olarak yaygın etki oluşturmuş, özellikle sanat tarihçilerinin ve arkeologların antik anıt ve sanat nesnelere bazı sembollerini, konu içeriklerini ve kavramsal alt yapıyı çözümlenmeleri adına, araştırmalarda başvurdukları bir metodoloji olmuştur. Diğer taraftan, ikonların çıkış noktasına farklı bir yaklaşım getirilmesi noktasında, insan zihninin mantığı dışında kalan soruları üzerine ikonların yaratıldığını belirtmekte ve buna göre insanlığın duyularıyla algılayıp, onu çeşitli bilimsel açıklamalarla

tanımlayarak nitelendirmesi mantıklı gözükmemektedir. Mantık dışında kalan tüm sorular için ise, bilincin yeni cevaplar ürettiği dile getirilmektedir.

Görsel sanat disiplinlerinde 19. yüzyılda dini sembolizm ve görsel ikonları çözümlenmek adına geliştirilen ikonoloji, sanat ve tasarım tarihinde güçlü bir sembolizm metodolojisi olarak yer almaktadır. Multidisipliner sözel ve görsel medya incelemesi, modern hümanistik araştırmanın merkezî özelliği haline geldiğinde, eleştirel ikonografinin, “imaj bilimi”nin yeni formları, hümaniter disiplinler, sosyal bilimler ve hatta doğa bilimlerinde kendilerine yer bulmuşlardır (Mitchell, 2005). İkonografi metodolojisinin öncülerinden olan Erwin Panofsky’ye göre; bir sanat eseri ya da tasarımın, içerisinde bulunduğu güncel akışa ve döneme ait çeşitli toplumsal, kültürel, psikopatolojik, ekonomik, sosyal özellikleri ile değerlendirilerek anlamlandırılması gereklidir. Bu sebeple konunun anlamsal derinlik, kavramsal düşünce ve temelini anlaşılabilir olarak sunabilmesi için kavramsal illüstrasyonda “İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi Yöntemi” geliştirilmiştir. Bu yöntem, sanat eseri veya tasarımın kavramsal altyapısına ve anlamsal derinliklerine odaklanarak buna ilgi oluşturan paradigmlar eşliğinde bir çözümleme yapılması ve buna uygun ikonografik açılımların gerçekleştirilmesi felsefesine dayanmaktadır (Mitchell, 2005). Bunlar temel olarak; doğal anlam, uzlaşım anlam ve kavramsal (içsel) anlam olarak açıklanmaktadır.

3.1. Kavramsal illüstrasyonda İkonografik Analiz

Kavramsal illüstrasyon, soyut veya karmaşık kavramları görsel olarak temsil etmek için kullanılan bir tür illüstrasyondur. Bu tür illüstrasyonlar genellikle somut nesnelere veya figürler yerine semboller, simgeler ve soyut desenler kullanarak anlamı iletmeye çalışır. Kavramsal illüstrasyonlar, bir fikri, bir duyguyu veya bir kavramı görsel olarak ifade etmek, anlamlandırmak veya vurgulamak için kullanılabilir. İllüstrasyon ve ikonografi arasındaki ilişki, illüstrasyonun belirli bir konuyu veya kavramı temsil etmek için ikonografik öğeleri kullanması veya ikonografinin belirli sembolleri veya imgeleri içeren illüstrasyonları analiz etmesiyle ortaya çıkabilir.

İkonografik analizin ilk adımı, sanat eserinin veya tasarımsal öğelerin kapsamlı bir şekilde gözlemlenmesi ile atılabilir. Bu, figürler, imgeler, renkler, kompozisyon ve mekânsal bağlam gibi biçimsel unsurların açıklanmasını ve tasvir edilmesini kapsamaktadır. Buna ilaveten, görsel

içerisinde tekrar eden ya da sıradışı sembollere, motiflere de dikkat edilmektedir. Bir sonraki adım, görüntüdeki temel unsurların açığa çıkarılması ve kategorize edilmesini içermektedir (Dağlıoğlu 2021). Bu unsurlar arasında figürler, nesnelere ya da diğer önemli görsel öğeler yer alabilir. Her bir unsur ayrı ayrı ve genel kompozisyonla ilişkili olarak incelenir. Temel dinamikler tespit edildikten sonra araştırmacı, bunların sembolik ve kavramsal anlamlarını çözmeye çalışır. Bu analiz yöntemi, yerleşik ikonografik geleneklere, kültürel veya dini unsurlara ya da tarihsel bağintıya başvurarak yapılabilmektedir.

Panofsky günümüz sanat ve tasarım tarihi metodolojisinin de temelini oluşturan üç inceleme ve analiz düzeyi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar; doğal anlam, uzlaşım anlam ve içeriksel anlam olarak değerlendirilmektedir.

Doğal Anlam; Tasarımın görünüşü, biçimsel formun tanımlanabilir/belirleyici özellikleri ayırt edilerek birincil/doğal anlama ulaşılmaktadır. Esasen ikon veya simgelerin salt aktarılmasıdır. Buna göre, eserde görülen öğeler, benzerlik yasasına göre aralarındaki ilgi ve odak noktaları belirlenerek oluşturulmakla birlikte, öncelikle olgusal anlama, ardından da bu imgelerin içerdiği anlamları saptanarak eserin gerçek ifade anlamına ulaşılmaktadır. Tasarımda görülen her şey olduğu gibi aktararak tamamen salt görüntüsüne fizik formuna odaklanılarak ikonografik çözümlenme gerçekleştirilmektedir. Doğal anlamın simgesi olarak temel öğeler dünyasına sanatsal motifler de eklenerek, bu ikonların belirlenmesi ve açığa çıkarılması ön-ikonolojik/birincil betimleme ifadesi ile adlandırılmaktadır.

Uzlaşım Anlam; Tasarıma ikonografik ve kültürel bilgi açısından yaklaşarak, eserde tasvir edilmiş olan biçimlerle, içerik ve kavramlar arasında bir ilgi kurulması, ikonların ve tasarımsal öğelerin çözümlenerek öyküsünün ve alegorik yaklaşımın açığa çıkarılmasını içermektedir. Uzlaşım anlamda; sanatsal ve tasarımsal unsurların sembolizmi ve bileşimleri kavramsal bir derinlik ile analiz edilmektedir. Eserde bulunan imgelerin, hikayelerin ve alegorilerin saptanması ikonografiyi oluşturur. Bu noktada birincil yani doğal anlamın getirmiş olduğu öğeler, ikincil anlamda hikayeler, imgelerin örüntüleri ve alegorik derinliği incelenmektedir. Örneğin; Görsel 3'de yer alan kavramsal illüstrasyondaki ev ikonu ve yara bandı, pandemi dönemine ilişkin bir yarayı ve hastalığı simgelemektedir. Geleneksel çözümlenme olarak ele alındığında, renkli bir dış dünya ile hasarlı bir iç dünya karşılaştırılması mevcuttur. Sanatsal ve

tasarımsal ikonların anlamlarıyla birlikte, içsel/derinlikli boyut ve kavramlarla entegre edilmesi sonucu ikincil anlamlara ulaşılmaktadır. İmgelerin bileşimi esasen bizi hikayelere ve alegorilere ulaştırmaktadır. Bu düzlemde kavramsal temanın işlenerek alegorilerin saptanması ikonografyanın alanını oluşturmaktadır. Pandemi sürecinde yaşanan tuhaf, korkunç ve yeni günleri imgeler yoluyla aktarma arayışının bir ürünü olan bu çalışmada, görsel tasarımlara günlük notlar ve aforizmalar eşlik etmektedir (gmk.org.tr).

Görsel 3. Kavramsal illüstrasyon örneği, Pandemia, Tevfik Fikret Uçar, 2020.

Kavramsal (İçsel) Anlam; Bir tasarımın ya da eserin içsel ve uzamsal derinliğine odaklanmaktadır. Bu anlam, ikonların çok boyutlu görüntüsünün ardında bulunan içeriğe ve kaotik sembolizminin derinliklerine inmektedir. Bu noktada, başlıca bir kavramsallaştırmadan söz edilmektedir. Kavramsallaştırma ve kavram oluşturma, esasında tasarımı çevreleyen donanımın deneyim ve anlayışından elde edilen fikirlerin geliştirilmesi, derinlikli boyuta taşınması ve düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Tasarımsal pratikteki fikirleri tutarlı bir şekilde kavramsallaştırarak, bu kavramları muhtemel ilgileri ve sonuçları ile özgün ve anlamlı temayla tanımlamak mümkündür. Kavramlar; esasen tasarım sürecinin, imgelerin veya ikonların içeriksel anlam bütünlüğünü temsil ederler. Bu açıdan düşünüldüğünde doğal olarak varlıkları ve nesnelere temsil eden özgün soyut bir kapsam oluşturmaktadır. Kavramlar, hedeflenen amaç doğrultusunda fikirleri ileterek veya çoklu disiplinler bir bakış açısı sunabilir. Fikirseldan kavramlar, düşünce odağı ve iletişimin temelleri olduklarından dolayı önemli bir karakter sergilemektedir. İkonografik açıdan çözümlemede en temel unsur, bir eseri ya da tasarımı kavramsal olarak tasavvur etmek ve doğru düşünsel derinlikte analiz etmektir. Bu noktada sanat

ve tasarım eleştirisinden beklenen, bir eserin ya da tasarımsal ürünün barındırdığı nitelik ve estetik değerlerinin anlamıyla birlikte düşünülmesidir. Diğer taraftan, eser sahibi tasarımcı ya da sanatçının bulunduğu dönemsal koşullar, toplumsal dinamikler ve felsefi düşüncesi de tasarıma ait kavramsal çıkarımlar edinme noktasında son derece belirleyici ve yönlendirici unsurlar olarak görülmektedir.

Kavramlar, tasarımsal açıdan ikonları ve imgeleri hem anlamlandırmaya hem de çözümlenmeye imkân sağlamaktadır. “Tasarım ortamında, uyarıcıların algılanması ve filtrelenmesi ile analiz, yorumlanması ve ifadesi ile de sentez olmakta, bu süreçte de bilgi üretimi gerçekleşmektedir. Bu anlamda her çalışma, analiz ve sentez aşamaları ile yeniden yapılandırma sürecinden oluşmaktadır” (Uraz, 1993). İkonografik ekseninde kavramlar, belirli bir imgenin içereceğinden daha fazla olasılıklar barındıran soyut ifadelerdir. Bu noktada kavramsal düşünme, nesnelerin ortak özellikleri üzerinden kapsamlı düşünmeyi ve bu şekilde ilerlemeyi gerektirmektedir. Anlaşılacağı gibi insanın anlamlandırma ve düşünme etkinliğinin temelinde dayanan kavramlaştırma, algılama, ayırt etme, seçme, bütünleştirme, kompoze etme, çözümlenme gibi adımları içermektedir (Klausmeier, 1992). İkonografik çözümlenmede bir çeşit kavramsal okuryazarlık yapılması gereklilik oluşturmaktadır. Nitekim ikonografinin temelinde simgesel bir kavrayış ve çözümlenme mevcut olmakla birlikte, bunların temelinde var olan derinlikli kavramsal düşünmenin doğru anlaşılması, ikonografi ve kavramsal illüstrasyon arasında özgün bir bağlam geliştirme ve doğru korelasyon oluşturma noktasında güçlü bir karakter sergilemektedir.

İkonolojik ekseninde kavramsallaştırmanın nesnelere olan ilişkisinin ötesinde, bir tasarımdaki ikonlar epistemik bir açıdan değerlendirilerek, bilimsel bilginin (episteme) doğasına dikkat çekilmektedir. Buna göre, kavramlaştırma esasen, epistemik bağlamda kavram oluşturma başka bir türü olmasına karşın, bilimsel bilginin niteliği ve anlamı kavramın doğasıyla eş değerdir. Dolayısıyla ikonolojik okuma ve çözümlenmede bilginin anlamı ve düşüncenin derinliğinin kavramsal anlam ile sorgulanması, ikonolojik çözümlenmenin doğal olarak gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. İkonolojik okuma ve çözümlenme sürecinde bilginin anlamı ve düşüncenin derinliğinin kavramsal anlam ile sorgulanması, ikonolojik çözümlenmenin doğal olarak gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, kavramsal anlam, sembollerin içsel

anlamını ve bir sanat eserinin veya görüntünün arkasındaki derin anlamları anlamak için önemlidir. İkonolojik çözümlene, bir sanat eserinin sembollerini ve temalarını anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu süreç, sembollerin ve motiflerin kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlamlarını değerlendirirken, kavramsal anlamı da içerir. İkonolojik çözümlene sırasında, sanat eserinde kullanılan sembollerin ve motiflerin nasıl bir kavramsal anlam taşıdığı ve bu sembollerin nasıl bir derinlik ve zenginlik katıldığı sorgulanır. Bilginin anlamının ve düşüncenin derinliğinin kavramsal anlam ile sorgulanması, ikonolojik çözümlenenin daha sağlam ve derinlemesine olmasını sağlayabilir. Bu, sanat eserindeki sembollerin ve motiflerin sadece yüzeydeki anlamlarından öteye geçerek daha derin ve karmaşık katmanlarına inmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca, kavramsal anlamın sorgulanması çalışmanın içsel anlamını ve ifade ettiği fikirleri daha iyi anlamayı sağlamaktadır.

Örneğin; Görsel 4'te yer alan kavramsal illüstrasyonu, ikonografik çözümlene ekseninde ele aldığımızda, tasarımın uzlaşım sal anlamı gereği minimal bir illüstrasyon dili kullanıldığı görülmektedir. Kavramsal olarak sevgi, neşe ve renklilik temasını barındıran illüstrasyonda deniz kızı ve içerisinde pek çok rengarenk balık bulunduran deniz canlısı yer almaktadır. Deniz canlısı deniz kızını kollarıyla sararak ona ne kadar renkli bir yaşam sunabileceğini ve ona olan sevgisini ifade etmektedir. İkon olarak deniz kızı, sabit bir şekilde bekleyerek, onun sözlerine kulak vermekte ve dikkatlice dinlemektedir.

Görsel 4. Catarina Sobral, kavramsal illüstrasyon örneği.

Diğer bir örnek olarak; Görsel 5 değerlendirildiğinde, ikonografik olarak ilk dikkat çeken karakterler puro'lu, gözlüklü bir adam ve köpeğidir. İllüstrasyonda kırmızı ve yeşil olarak iki kontrast rengin seçilmesi, uçlarda yaşamakta olan bir imajı çağrıştırmaktadır. Elinde çantası olan

puro'lu karakter merdivenlere doğru ilerlerken, köpeği onun tam zıttı yönünde geriye doğru gitmektedir. İkonografik eksende ele aldığımızda, illüstratif karakterin geçmiş ve gelecek olarak ikileme olduğu ve düşüncelerinde ikililik yaşadığı dile getirilebilir.

Görsel 5. Catarina Sobral, kavramsal illüstrasyon örneği.

İlk bakışta bir aşk temasının işlendiği Görsel 6'daki kavramsal illüstrasyonda, doğal yeşil soft bir alanda yer alan kadın ve erkek ikonu ile uçan çiçekler yer almaktadır. Görselde elinde çiçekle duran adam ve onun karşısında yer alan bir kadın illüstrasyonu bulunmaktadır. Adam elindeki çiçekleri vermek üzere kadına uzatırken, kadın elindeki su dolu şişe ile bekler pozisyonda görselleştirilmiştir. Burada sevgi teması ikonografik olarak bir kadın ve bir erkek arasında işlenmiştir. Sevgiyi alma ve verme kapasitesinin konu edinildiği ikonlarda illüstratif bir hikaye betimlenmiştir.

Görsel 6. Elena Odriozola, kavramsal illüstrasyon örneği.

Kavramsal düşünme, esasında yaratıcı ve özgün çözümler gerektiren girift bir düşünme etkinliğidir. Bireysel deneyimler, esinlenmeler, eğitim birikimleri ve tasarım ortaklıklarıyla yaygın etki alanı sunan bu perspektifte, düşünmenin zenginleştirilmesi ve çeşitlenmesi yaratıcı tasarımın ortaya çıkması açısından kolektif bir bilinç niteliği sergilemektedir. Tasarımcının bu paradoksal süreçte nasıl düşündüğü, düşüncelerine yön veren deneyimlerin hangi perspektifte “sezgisel kavrayışla” kesiştiği gibi sorularına verilecek cevaplar; tasarımın düşünme, düşünmenin sezgisel arayış ile olan ilişkilerine işaret etmektedir. Yaratma odaklı bu üretim sürecinde Bielefeld ve Khouli (2010); tasarımcının izlediği yolun iki şekilde gerçekleştiğini tespit etmişlerdir; bunlardan ilki çevresel bağlamı, sezgisel gelişimi, tasarımın gereksinimlerini içeren belli başlı parametreleri ayrıntılı şekilde inceleyip çözümlenerek kavramsal düşünceye götüren fikirler üretmekle; ikincisi ise tasarım probleminin ayrıntılarından, koşullarından ve problemle doğrudan ilişkisi kurulmayan olasılıklardan ayrıştırılarak başlıca bir “kavram” arama ve kavramsallaştırma ile gerçekleşmektedir. Tasarımcının, ele aldığı kavramları sezgisel boyut ile derinleştirerek biçimlere dönüştürme eğiliminde olduğu bilinmektedir. Böylelikle tasarımda esas olan; kavramları üretken düşünce özelinde kullanarak sezgisel kavrayış ile yaratıcı ve özgün tasarım anlayışının oluşturulmasıdır.

Kavramsal illüstrasyon, bir fikri kısa ama düşündürücü bir şekilde görsel olarak aktarmanın bir yoludur. Üzerinde uzlaşılan fikirler tasarımcı tarafından sezgisel boyut ile derinleştirilerek biçimlere dönüştürülmekte ve görselleştirilmektedir. Bu tür resimler genellikle aktarılması zor olan karmaşık konular olabilmektedir. Kavramsal illüstrasyonun bir başka özelliği de birden fazla konuyu tutarlı bir sanatsal konseptte birleştirme fikridir. Kaliteli bir kavramsal illüstrasyon kullanıcıyı daha derin bir anlam bulmaya teşvik etmektedir. Şekil 7'deki kavramsal illüstrasyon örneğinde, gelişen bir toplumdan bahseden nispeten modern bir kavram olan çevrimiçi market alışverişinin öyküsünün anlattığı görülmektedir. Bir cep telefonu ekranının pazar tezgahına benzetilmesi sanal ile gerçeklik arasında bağ oluşturmaktadır. Bu anlatım tarzı bireylerin sezgisel gücüne katkı sağlayabilmektedir.

Görsel 7. Davide Bonazzi, kavramsal illüstrasyon örneği.

Davide'in çalışmalarının etki düzeyi yüksek olarak değerlendirilmektedir. Davide'in çalışmalarını büyüleyici kılan şey, dünyadaki en tartışmalı ve acil konulardan bazılarını alıp bunları gerçek sanat eserlerine dönüştürme yeteneğidir. Basit biçim ve doku aracılığıyla derin bir anlatı yaratmanın farklı bir yolu vardır. Bu, yalnız çok az tasarımcının başarabileceği bir durumdur. Belki daha da etkileyici olanı, Davide'in illüstrasyonlarıyla duygusal tepkiler uyandırma yeteneğidir. Yarattığı güzellik yüzey seviyesinden çok daha derin anlamlar içermektedir (Perlman, 2024).

Kavramsal düşünme, tasarım sürecindeki yaratıcı edimler ile tasarımcının yüzeysel ve salt sonuç odaklı sınıflandırmaları reddederek; soyut düşünme, sezgisel kavrayış, anlam sorgulaması, imgeler ve benzeri alternatif yöntemlerle farklı boyutlara erişmeyi sağlayan özgün "kavramsallaştırmalar" ile gerçekleşebilmektedir. Özellikle tasarım gündeminde tasarıma dair yöntemlerin yaygın olarak çeşitlendiği ve farklılıklar barındırdığı gerçeğinden hareketle, bu araştırma kapsamında ileri sürülen ve entegrasyon özelliği kabul edilen "kavramsallaştırma - düşünme - tasarlama" üçlemesinin tasarım odaklı çoklu disiplinlerin temel yapıtaşlarından biri haline gelen kavramsal düşünme boyutuna cevap niteliği taşıdığı gözlenmektedir. Esin kaynağı olarak "kavramlar" ve "kavramsal düşünme", tasarım sürecindeki tasarımcının özgün düşünme ve tasarlama yeteneğini güçlendirerek, yeni anlam arayışlarına ve derinlikli düşünme çeşitliliğine yönlendirmektedir. Bunu takiben gerek akademik, gerekse diğer eğitsel platformlarda tasarım eğitiminde formel bilginin kullanılmasında tasarım süreci evresinde yaşanan kopukluk gözle

görülür ölçüde bir problem alanı oluşturmaktadır. Kavramlarla düşünme, bu bütünleşme güçlüğü karşısında çözüm sunan açıcı yöntemlerden biridir. Grafik tasarım disiplinde özellikle analiz, sentez, zihinsel temsil ve anlam derinliği konularında önemli yeri olan kavramsal düşünme, yaratıcılığın artırılmasında, alternatif metotlarla kavram geliştirmede, tasarım sürecinde kolaylaştırıcı ve çözüm odaklı özgün bir gramere sahiptir.

Araştırma konusu kapsamında ele alındığında; özellikle grafik tasarım disiplinde dikkat çekici bir alan olan illüstrasyonda kavramsal düşüncenin ve hikayenin imgesel bütünlüğünü ikonografik açıdan değerlendirmek alanyazın açısından açıcı bir karakter oluşturmaktadır. Bu noktada, illüstrasyonda kavramsal düşünce derinliğinin açıklanması ve doğru anlaşılması kadar, ikonografinin metodolojisinin konu kapsamında değerlendirilmesi de gereklilik oluşturmaktadır. Bu noktada birçok düşünür ve sanat tarihçisinin ikonografi alanında ileri sürdüğü yöntemlere ilaveten, bunlar arasında öncü kabul edilen Panofsky'nin geliştirdiği kuram, günümüz sanat ve tasarım tarihi metodolojisinin de temelini oluşturan üç inceleme düzeyi üzerinde yoğunlaşmıştır (Wigan, 2006). Bunlar, araştırma konusunun kapsam ve sınırlılıkları çerçevesinde örneklendirilerek açıklanmıştır. Bu yöntemler, sanat ve tasarım yapısını biçim, konu ve içerik açısından ele almaktadır. Bu noktada bir illüstrasyonun doğru analiz edilmesi için yalnızca biçime bağlı kalınarak yaratıldığı ortama göre değerlendirmenin doğru olmadığına, eserin kavramsal derinliğinin sorgulanması ve çözümlenmesini, diğer taraftan gerçekleştirildiği kültür ortamıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla, bir illüstrasyonu çözümlerken onun; bir şeyi temsil veya ifade etmesi, onun bir şey hakkında tepki oluşturması noktasında, kavramsal temanın doğru tespit edilerek, ikonografik açıdan çözümlenmesi, daha açıcı ve özgün noktalara ulaşılmasına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda ikonografinin gerek kültürel, gerekse sosyal anlamda temel yapıtaşlarının illüstrasyonun kavramsal düşünce ilgisinde değerlendirilmesi konunun karakteri açısından önem taşımaktadır. Ancak, ikonolojik çözümlenme sürecinde sadece kavramsal anlama odaklanmak yeterli değildir. Ayrıca, illüstrasyonların tarihsel, kültürel ve sanatsal bağlamını da dikkate almak önemlidir. Kavramsal anlamın bu sürece entegre edilmesi, sembollerin ve temaların daha derinlemesine anlaşılmasına ve kavramsal illüstrasyonun ifade ettiği fikirlerin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine yardımcı olabilir.

4. İkonografinin Sosyal ve Kültürel Eksendeki Dinamikleri

Zamandizinsel olarak genellikle tarih, sanat tarihi ve arkeoloji alanında yer edinen ikonografi, sanat ve tasarım disiplinlerinin entegre olmasıyla birlikte, yeni bir anlayışa evrilerek yaygın bir etki oluşturmakta ve başlıca bir metodoloji olarak çoğu alanda yer almaktadır. Bu noktada artık ikonografi terimi salt bir ifade olmaktan çıkarılarak, sistemli bir metot halini alarak diğer alanlarda da kullanılmaktadır. Yöntembilimsel olarak ikonografi bir eserdeki görsel unsurların tespit edilerek kavramsal ve temasal analizinin yapılarak çözümlenmesine ve doğru anlaşılmasına olanak sağlarken, diğer taraftan, kültürel ve sosyal açıdan da yeni açılımlar sağlama noktasında etkin bir değer oluşturmaktadır. Nitekim ikonografik analizde, eserdeki sembolik unsurlar, kodlar ve diğer tasarımsal öğeler belirli ilkeler çerçevesinde sırasıyla analiz edilip çözümlenerek kavramsal, kültürel ve sosyal anlamda bir sonuca ulaşma hedeflenir. Bu noktada doğru kavram içeriklerine ve anlam özeline ulaşabilmek adına sistemli bir metodolojiyle ilerlemek yararlı olacaktır. İkonografik analiz yönteminin ilk aşamasına baktığımızda öncelikle doğal anlam, ikincil olarak uzlaşım sal anlam ve son olarak içeriksel anlam olarak analiz edildiğini görmekteyiz. Bunların yanı sıra, kültürel ve sosyal çıkarımların yapılabilmesi amacıyla eserde ulaşılan verilere ek olarak söz konusu eseri, diğer benzer çalışmalarla ya da içerisinde barındırdığı simge veya görsel öğelerle karşılaştırarak değerlendirmek daha nitelikli bir sonuca ulaştırmaktadır. Bu yaklaşımda ikonografik olarak eserdeki benzerlik ya da farklılıkları incelemek, kavramsal olarak analiz etmek, bunların kültürel açıdan nerede konumlandırılacağını sorgulamak yöntem açısından paralel bir bağlam oluşturmaktadır. Bu karşılaştırmalı yaklaşım, eserin yorumunu bağlamsallaştırmaya ve genişletmeye yardımcı olur. Elbette görsellik barındıran eserin yaratıldığı tarihsel ve kültürel bağlamı anlamak ikonografik analiz için esastır. Tarihsel araştırma, eserin yaratılmasını etkileyen sosyal, siyasi, dini veya felsefi açılımı keşfetmek için yapılmalıdır. Bu aşamada çeşitli görsel içerikli metinler, mitolojik hikayeler, tarihi kayıtlar gibi yazılı metinler, görsel öğelerin yorumlanmasına ilişkin önemli bilgiler sağlayarak, anlatılmak isteneni daha doğru algılamaya yardımcı olmaktadır. İkonografik analizdeki kavramsal temanın açığa çıkarılması ve anlam bütünlüğünün konunun gereklilikleri çerçevesinde doğru anlaşılması adına, kültürel teorinin ve sosyal bağlamının nitelikli bir şekilde konumlandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal açıdan ele alındığında, insanın toplumsal yaşamda varlığını ve iletişimini kolaylıkla

sağlayabilmesi için çeşitli sembollerden ve ikonlardan yararlandığını görmekteyiz. Toplumsal ilişkilerin de düzenlenmesinde etkin bir rolü olan ikonlar, çevreyi anlamamıza, iletişim kurmamıza ve imgeleri amacımız doğrultusunda kullanmamıza olanak sağlarlar (Görsel 7).

Görsel 8. Yaratıcı İkon örnekleri.

Tarih boyunca insanın yaşamsal dinamiklerini oluşturabilmesi çeşitli sembollere, işaretlere ve ikonografik öğelere bağlı kılınmıştır. Böylelikle görsel iletişim evreni çeşitlenerek, sosyal ve kültürel olarak derin anlamlar ve kavramsal açılımlara olanak tanımıştır. Dolayısıyla ikonografik iletişim sistemi, insan bildirişiminin başlıca gereksinimi sonucu ortaya çıkmış ve günümüzde olduğu gibi toplumların tarihsel evriminde anahtar bir rol edinmiştir. Bu sebeple pek çok disiplinler alanında olduğu gibi, tasarımcılar, sanat tarihçileri, sibernetikçiler, haberleşme uzmanları, evrensel iletişimi sağlayabilmek ve daha işlevsel bir görsel oluşturmak adına, ikonografinin kavramsal derinlikli anlamlarına ve biçimsel araştırmalara önem vermektedirler.

Diğer taraftan, günümüzde dijital teknolojinin sunduğu olanaklar, tasarımsal örüntüler ve donanımsal yeterlilikler açısından yeni açılımlar sunarken, aynı zamanda görsel bir imge karmaşası ve anlamsal yoksunluk sorunlarını da gündeme getirmektedir. Berger'in ifade ettiği gibi, "İmgelerin yeni dili değişik biçimde kullanılsaydı, bu kullanım yoluyla yeni bir güç kazanacaktı. Bu imgeler dili içinde yaşantımızı sözcüklerin yetersiz kaldığı yerlerde daha iyi bütünleyebilecektik" (Berger, 1993). Bu söylem, imgeler dünyasında anlamın ve kavramsal temanın önemine ve gerekliliğine ilişkin çarpıcı bir nitelik barındırmaktadır. Anlam karmaşasının ve görsel kaosun bu denli sorun teşkil ettiği tasarım evreninde, ikonografinin semiyotik niteliği,

özellikle illüstrasyonun kavramsal açılımında bağlamsal bir eksen oluşturmaktadır. Esasen, ikonografi, epistemolojik olarak disiplinlerarası bir yaygın etki oluşturmaktadır. Bu araştırmada ise, ikonografi yalnızca kavramsal illüstrasyon teması ile sınırlandırılmıştır. Araştırma konusunun kapsam ve gerekliliği dikkate alındığında, ulaşılan nokta, ikonlarla iletişim ve anlamsal derinliktir. Bu noktada, içeriksel / kavramsal boyutu salt ikonik olarak değil, çok katmanlı açıdan düşünmekte yarar vardır. İkonların aynı zamanda, uzamsal korelasyonda düş ve düşlemeye yönlendirici özellikleri bulunmaktadır. Nitekim, kavramlara biçim oluşturan ikonlardır.

5. Sonuç

İllüstrasyonun kavramsal altyapısı ve derinlikli düşünce merkezi, kavramsal temelli bir disiplin olduğu gerçeğini göstermektedir. Kavramsal illüstrasyonlar, soyut veya karmaşık kavramları görsel olarak temsil etmek için kullanılan illüstrasyonlardır. Genellikle reklamcılık, edebi eserler, eğitim materyalleri, web tasarımı, bilimsel yayınlar ile çeşitli görsel medya ve iletişim projelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu illüstrasyonlar, karmaşık veya soyut kavramları daha erişilebilir hale getirmek için güçlü bir araç olarak görülmektedir. İzleyicilerin görsel olarak düşünmeleri veya bir kavramı daha derinlemesine anlamaları için kavramsal illüstrasyonların fırsat sunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, kavramsal illüstrasyonlar, iletişimin etkili bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Alanyazında resimlendirme olarak nitelendirilen illüstrasyon, grafik tasarım içerisinde yer alan bir disiplin olarak geniş bir multidisipliner yapıya sahiptir. Özgün illüstrasyonların yanında bilimsel, teknik, reklam ve yayın illüstrasyonları olarak incelenmektedir. Kavramlarla konuşma sanatı olarak ele alındığında illüstrasyonun fikirleri ve teorileri görsel tasvirlerle nasıl açıklamaya çalıştığı daha iyi anlaşılacaktır.

İkonografi, görsel sanatların ve diğer kültürel ifadelerin sembollerini, motiflerini ve temalarını inceleyen ve yorumlayan bir disiplin olarak değerlendirilmektedir. Tasarım tarihinde insanın kendini ifade etme ve iletişim amacıyla gerçekleştirdiği resimlemelerini anlaşılır hale getirerek iletişim kurma çabasında olan ikonografi, temel bir nitelik olarak varlığını çok yönlü olarak sürdürmektedir. İkonların anlamlandırılması, çözümlenmesi ve morfolojik olarak analiz edilmesi olarak tanımlanan, sanat yapıtlarında betimlenen olay, kişi, düzen ve kalıpları inceleyen ikonografi, ikonoloji içeriğiyle yorumlanan kavramsal illüstrasyonların açılımlarına gönderme yapmaktadır. Genel olarak sanat tarihinde ve antropolojide kullanılmaktadır. Resimler, heykeller,

mozaikler, mimari ögeler, el yazmaları ve diğer görsel sanat eserlerinde bulunan sembollerin, simgelerin ve temaların kökenleri, anlamları, tarihleri ve etkileşimleri araştırılmaktadır.

İllüstrasyon ve ikonografi, görsel iletişimde önemli roller üstlenen iki kavramdır ve genellikle birbirleriyle ilişkilidirler. İllüstrasyonlar genellikle bir metni veya kavramı anlatmak veya vurgulamak için yapılan görsel çalışmalar iken, ikonografi genellikle belirli bir döneme, kültüre veya inanç sistemine ait sembollerin analizini içerir. Bir kitabın kapak resmi, bir makalenin içinde bulunan çizimler veya bir reklam afişi üzerindeki resimler, illüstrasyon için örnek olarak verilebilir. İkonografide belirli sembollerin veya imgelerin kullanımı görülür. Bu sembollerin genellikle kültürel, tarihsel veya dini anlamları araştırılır. Örneğin, Hristiyan ikonografisi, Hristiyan inancıyla ilişkilendirilen semboller ve figürleri içermektedir. İllüstrasyon ve ikonografi birlikte kullanıldıklarında daha derin ve etkili anlamlar oluşturabilirler. İllüstrasyonlar, belirli semboller veya imgeler aracılığıyla izleyiciye belirli bir mesajı iletmek için ikonografik unsurları kullanabilir veya ikonografi, belirli illüstrasyonların analizinde sembollerin ve imgelerin anlamlarını araştırabilir. Kavramsal illüstrasyon, soyut veya karmaşık kavramları görsel olarak temsil etmek için kullanılan bir tür illüstrasyondur. Bu tür illüstrasyonlar genellikle somut nesnelere veya figürlere yerine semboller, simgeler ve soyut desenler kullanarak anlamı iletmeye çalışır. İkonografi ise belirli sembollerin veya imgelerin kullanımını incelemektedir. Bu nedenle kavramsal illüstrasyonda ikonografik öncü açılımlar kullanılarak soyut kavramlar görsel olarak temsil edilebilir. İkonografide simgesel bir kavrayış ve çözümleme olmakla birlikte, bunların temelinde var olan derinlikli kavramsal düşünmenin doğru anlaşılması, ikonografi ve kavramsal illüstrasyon arasında özgün bir bağlam geliştirme ve doğru korelasyon oluşturma noktasında güçlü bir karakter sergilemektedir. Belirli semboller veya simgeler, kültürel veya dini bağlamlarda belirli kavramlarla ilişkilendirilebilir. Örneğin, yıldızlar genellikle umudu veya ilerlemeyi temsil ederken, labirentler karmaşıklığı veya kararsızlığı simgelerler.

Kavramsal illüstrasyonlarda sembollerin ikonografik anlamları kullanılarak soyut kavramlar görsel olarak temsil edilebilir. Örneğin, yin yang sembolü dengeyi ve uyumu temsil ederken, dalgalar değişimi ve akışı sembolize edebilir. Öte yandan değişim ve dönüşümü temsil etmek için bir kelebek sembolü de kullanılabilir. Bu kelebek sembolü, izleyiciye soyut bir kavramı anlaması için bir görsel ipucu sağlayabilir. Mitolojik veya dini figürler, kavramsal illüstrasyonlarda

soyut kavramları görsel olarak temsil etmek için kullanılabilir. Örneğin, melek figürleri umudu veya korumayı temsil edebilirken, ejderhalar güç veya kaosu ortamını simgeleyebilir. İkonografik sembollerin ve imgelerin doğru şekilde seçilmesi ve kullanılması, soyut kavramların görsel olarak etkili bir şekilde iletilmesine yardımcı olabilir.

İkonolojik çözümlene, bir sanat eserinin simgelerini, sembollerini ve temalarını anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu süreç, simgelerin, sembollerin ve motiflerin kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlarını değerlendirirken, kavramsal anlamı da içermektedir. İkonolojik çözümlenmede sanat eserinde kullanılan simgelerin, sembollerin ve motiflerin nasıl bir kavramsal anlam içerdiği ve bu sembollere nasıl derinlik ve zenginlik katıldığı sorgulanır. Düşüncenin derinliğinin kavramsal anlam ile sorgulanması, ikonolojik çözümlenmenin daha sağlam ve derinlemesine olmasını sağlayabilir. Bu durum illüstrasyonlardaki sembollerin ve motiflerin yüzeydeki anlamlarından öteye geçerek daha derin ve karmaşık katmanlarının anlaşılmasını sağlar. İkonolojik çözümlene için Panofsky'nin geliştirdiği kuram ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Bu kuram, günümüz sanat ve tasarım tarihi metodolojisinin de temelini oluşturan üç inceleme düzeyi üzerinde yoğunlaşmıştır. Panofsky'nin kuramı sanat ve tasarım yapıtını biçim, konu ve içerik açısından ele almaktadır. Bu noktada bir illüstrasyonun doğru analiz edilmesi için yalnız biçime bağlı kalınarak yaratıldığı ortama göre değerlendirmenin doğru olmadığına, eserin kavramsal derinliğinin sorgulanması ve çözümlenmesini, diğer taraftan gerçekleştirildiği kültür ortamıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kavramsal illüstrasyon için İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi Yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntem, sanat eseri veya tasarımın kavramsal altyapısına ve anlamsal derinliklerine odaklanarak buna ilgi oluşturan paradigmlar eşliğinde bir çözümlene yapılması ve buna uygun ikonografik açılımların gerçekleştirilmesi felsefesine dayanmaktadır. Belirtilen yöntem içerisinde üç anlam boyutu bulunmaktadır. Bunlar; doğal anlam, uzlaşım anlam ve kavramsal (işsel) anlamlardır. Kavramsal illüstrasyonların ikonografik ekseninde çözümlenmesi burada belirtilen üç anlam boyutuyla gerçekleştirilmektedir. İkonografik analiz yönteminin ilk aşamasında doğal anlam, ikinci olarak uzlaşım anlam ve son olarak içeriksel anlam analiz edilmektedir. Kavramsal illüstrasyonlarda ikonografik anlamsal derinlik bulunmaktadır. İllüstrasyon ve ikonografi birlikte kullanıldıklarında daha derin ve etkili anlamlar oluşturulabilir.

İkonografik açıdan çözümlemede en temel unsur, bir eseri ya da tasarımı kavramsal olarak tasavvur etmek ve doğru düşünsel derinlikte analiz yapmaktır. İkonografik analizdeki kavramsal temanın açığa çıkarılması ve anlam bütünlüğünün konunun gereklilikleri çerçevesinde doğru anlaşılması için kültürel teorinin ve sosyal bağlamının nitelikli bir şekilde konumlandırılması gerekir. Dolayısıyla ikonografik iletişim sistemi, insan bildirişiminin başlıca gereksinimi sonucu ortaya çıkmış ve günümüzde olduğu gibi toplumların tarihsel evriminde anahtar rol almıştır. Bu nedenle birçok alanda olduğu gibi tasarımcılar, sanat tarihçileri, siberetikçiler, haberleşme uzmanları, evrensel iletişimi sağlayabilmek ve daha işlevsel bir görsel oluşturmak için ikonografinin kavramsal derinlikli anlamlarına ve biçimsel araştırmalara önem vermektedirler. Sonuç olarak, yapılan araştırmada elde edilen bulgular, kavramsal illüstrasyonlarda ikonografik anlamsal bir derinlik olduğunu ve kullanılan ikonografik öğelerin, doğal, uzlaşimsal ve içeriksel anlam boyutuyla analiz edildiğini göstermektedir.

Kaynakça

Akgün, G. (2023). *Urartu Sanatında İkonografik Öğeler*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Arnheim, R. (2018). *Görsel Düşünme*, İstanbul: Metis Yayınları.

Atamaz, E. (2023). "İllüstrasyonun Mekânın Görsel İletişimine Katkısı", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, ISSN:2148-9963, 10(1).

Berger, J. (1993). *Görme Biçimleri*, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Metis Yayınları.

Coşkun, M. (2015). *Deniz Bilgin Resimlerinin İkonografik Çözümlemesi*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dağ, S. E. (2015). *İllüstrasyonun İkinci Altın Çağı*, İstanbul: Grafik Kitaplığı Yayınları.

Dağlıoğlu, A. (2021). *İkonografik Görsellerin Anlam ve Sembolleri Üzerine Sanat Temelli Eğitim Araştırma Yöntemi: A/R/Tografi*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Eskişehir.

Froom, E. (1997). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar*, çev. A. Arıkan, İstanbul: Arıtan Yayınları.

Gedik, B. M. (2017). *Grafik Tasarımda İllüstrasyonun Afiş Tasarımı Üzerinden İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı, Eskişehir.

- Hodge, S. (2016). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri*, İstanbul: Domingo Yayınevi.
- Keş, Y., (2001). "El-Cezeri'xx nin 'Otomata' Diğer Adıyla 'Kitab Fi Ma'xxrifat El- Hiyel El Hendsiye' deki Minyatürlerin Teknik İllüstrasyon Bakımından İrdelenmesi", M. Denктаş, Y. Özbek (Ed.), Zafer Bayburtluoğlu Armağanı "Sanat Yazıları", s.363-370, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Kınık, M., Topaklı, A. (2012). "Levni Minyatürlerinde İllüstrasyon", *Akdeniz Sanat Dergisi*, C.5(10).
- Klausmeier, H. J. (1992). "Concept Learning and Concept Teaching", *Educational Psychologist*, 27(3), s.267-286.
- Kum, Ö. (2022). "Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmek Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi", *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 140-15, <https://doi.org/10.55107/turksosbilder>, 1121639, Erişim tarihi: 09.04.2024.
- Male, A. (2007). *Illustration: A Theoretical & Contextual Perspective*, Lausanne: AVA Publishing.
- Mitchell, W. J. T. (2005). *İkonoloji: İmaj, Metin ve İdeoloji*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Panofsky, E. (1995). *İkonografi ve İkonoloji (Rönesans Sanatının İncelenmesine Giriş)*, çev. Engin Akyürek, İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Perlman, J. (2024). "Kavramsal İllüstrasyonun Temelleri", <https://blush.design/blog/post/conceptualillustrationdefinition#:~:text=Conceptual%20illustration%20is%20a%20way,is%20both%20clever%20and%20delightful>, Erişim tarihi: 09.04.2024.
- Tükel, U. ve Yüzgüller A. S. (2014). *Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Uraz, T. U. (1993). *Tasarıma Düşünme Biçimlendirme*, İstanbul: İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Wigan, M. (2006). *Basic Illustration Text and Image*, Lausanne: AVA Publishing.
- Yazar, T. (2010). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atakum Kampüsü Bağlamında Görsel Bildirişim Simgelerinin Tasarım ve Uygulama Sorunlarına Genel Bir Bakış ve Model Önerisi*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Zıllıoğlu, M. (1993). *İletişim Nedir?*, İstanbul: Cem Yayınevi.

İnternet Kaynakları

<https://onedio.com/haber/ikonografi-ve-gorsel-okuryazarlik-1139887>, Erişim tarihi: 05.01.2024.

<https://www.tate.org.uk/art/art-terms/i/iconography>, Erişim tarihi: 05.04.2024.

<https://www.britannica.com/art/iconography>, Erişim tarihi: 05.04.2024.

<https://picturedesk.tasteminty.com/creating-conceptual-illustration-with-katinka-reinke/>,
Erişim tarihi: 10.04.2024.

<https://www.domestika.org/en/courses/1268-conceptual-illustration-big-ideas-in-a-single-image>, Erişim tarihi: 10.04.2024.

<https://gmk.org.tr/index.php/about-design/kitaplar/yuz-yuze-face-to-face>, Erişim tarihi:
05.04.2024.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. İkon örnekleri, <https://greyphyte.com/design/iconography-branch-of-art-history/>,
Erişim tarihi: 12.04.2024.

Görsel 2. Resimsel simge, ikon örnekleri,
<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/in%C5%9Faat-m%C3%BChendis-plan-kask-planlama-simgeleri-gm1298520630-391363411>, Erişim tarihi: 12.04.2024.

Görsel 3. Uçar, T. F. (2020). *Yüz Yüze, Face to Face*, çev. İdil Karadağ, İstanbul: The Kitap.

Görsel 4. Catarina Sobral, kavramsal illüstrasyon örneği,
<http://theartroomplant.blogspot.com/2015/05/catarina-sobral-ii.html>, Erişim tarihi:
01.04.2024.

Görsel 5. Catarina Sobral, kavramsal illüstrasyon örneği,
<https://blog.picturebookmakers.com/post/111265612216/catarina-sobral>, Erişim tarihi:
01.04.2024.

Görsel 6. Elena Odriozola, kavramsal illüstrasyon örneği,
<https://seaofstoriesblog.blogspot.com/2015/08/illustrator-elena-odriozola-awarded.html>,
Erişim tarihi: 01.04.2024.

Görsel 7. Davide Bonazzi, kavramsal illüstrasyon örneği,
<https://blush.design/blog/post/conceptual-illustration-definition#:~:text=Conceptual%20illustration%20is%20a%20way,is%20both%20clever%20and%20delightful>, Erişim tarihi: 10.04.2024.

Görsel 8. Yaratıcı ikon örnekleri,
<https://tendinhatecnica.pt/simple-and-modern-custom-icons-set-by-Graphicpattern-10477413.html>, Erişim tarihi: 10.04.2024